

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора політичних наук, доцента

Даниленка Сергія Івановича

на дисертацію СТЕБЛИНИ Наталії Олександрівни

«Цифровізація державної політики як дискурс сучасності»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук

за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Політичні процеси у державах пострадянського простору вкотре привертають до себе увагу світової спільноти та науковців-політологів. Революція Гідності, російська гібридна агресія проти України, намагання РФ підірвати демократичні процеси, зокрема й у низці європейських країн сталих демократі, – усі ці явища дають змогу детальніше описати специфіку завоювання, утримання та використання державної влади за нових – цифрових часів. Водночас, численні гібридні режими, що утворилися після розпаду СРСР, визначають специфіку політичних інтеракцій за умов постійної турбулентності та конфліктогенності. Отож, для політичної науки важливо типологізувати ці процеси, зафіксувати їх, зокрема, шляхом моделювання, запропонувати методологію для прогнозувати подальшого розвитку політики. За таких вихідних завдань додатковий інтерес мають дослідження, що дозволяють охопити значні масиви даних за тривалий період. Тому дисертаційна робота Стеблини Н. О. і є нагальною та затренбованою у цьому вимірі, оскільки в ній детально вивчені політичні процеси, що відбуваються в колишніх радянських республіках під впливом цифровізації, а її джерельною базою є корпуси (кластери) політичних текстів України, Білорусі та РФ. При цьому тексти, як емпіричний матеріал, сформовано так, щоб уможливити їх повторне використання – як для підтвердження висновків даного дослідження, так і для подальшого аналізу політичних процесів, що відбувалися у цих державах під впливом феномену цифровізації.

Дослідження Н. О. Стеблини покликане розв'язати декілька принципово важливих для розуміння процесів цифровізації політики питань.

По-перше, специфіку адаптації державних політик різних типів до цифровізації (у роботі передбачається, а згодом доводиться, що ця специфіка відмінна — залежно від стартових умов цифровізації). По-друге, типологізувати цифрові політики пострадянських держав за декількома критеріями: за типом співвідношення політичних практик, а також за ознаками стабільності/динамічності та використання різних способів взаємодії між політичними акторами та новими мережевими аудиторіями. По-третє, запропонувати алгоритм прогнозування політичних процесів в умовах постійно змінного цифрового простору. Важливо, що для досягнення цих завдань використовується моделювання та здійснюється кількісне дослідження на основі аналізу показників структурних елементів цифрової політики.

Отже, слід констатувати, що тема, обрана для дисертаційного дослідження є вкрай актуальною та такою, що цілком відповідає масштабу докторського дослідження. Сформульовані дисертанткою дослідницькі завдання відповідають темі, змісту та меті дослідження, окреслюють наукову позицію авторки. Характерною ознакою роботи є обрана методика дослідження, яка детально описана у розділі 2 (С. 102-142). Для утворення формалізованої комп'ютерної моделі цифрової політики авторка виокремлює структурні елементи цифрової політики: сукупність цифрових політичних суб'єктів, їхні характеристики та структуру взаємодії цифрових політичних суб'єктів. Кожному елементу відповідають формальні показники цифрової політики. Усього запропоновано 15 показників, для окреслення динаміки кожного із яких розроблено спеціальні комп'ютерні програми.

Зупинимося на доволі оригінальній специфіці отримання даних. Так, присутність цифрових політичних суб'єктів запропоновано вимірювати не через заздалегідь укладені словники, а через словники, що постійно оновлюються. Таким чином видається можливим отримати дані не тільки про постійних політичних акторів, але й визначити присутність епізодичних цифрових політичних суб'єктів. А саме останній аспект є важливим для того,

щоб охарактеризувати специфіку цифрових політик авторитарних держав. Ще один позитивний момент у цьому плані – це підхід до вимірювання емоційності політичних текстів. Пропонується це робити не через наявні типології емоцій, а через наявність чи відсутність відповідного інформаційного приводу (таким чином, розрізняються політичні дії та політичні емоції).

Отримані показники моделі дозволяють отримати чітку картину щодо адаптації державних політик України, Білорусі та РФ до цифровізації, продемонструвати 1) відмінні процедури формування цифрових політичних суб'єктів у різні періоди цифровізації та фактори, що визначали це формування; 2) різні типи утворення мереж у цифрових політичних практиках України, Білорусі та РФ; 3) відмінні способи взаємодії політичних акторів із фрагментованими спільнотами, різні способи використання цифрової інфраструктури, а також способи освоєння цифрового простору.

Слід констатувати, що дисертантка провела ґрунтовну дослідницьку роботу із типологізації цифрових політик колишніх радянських республік. Так, запропоновано виокремлювати стабільні та динамічні цифрові політики. Стабільність визначається через збалансованість уваги до вітчизняних політичних акторів. Натомість значна асиметрія у репрезентації свідчить про більший динамізм цифрової політики. Згідно із цією типологією цілком слушно розмежовуються, приміром, РФ (стабільний тип) та Білорусь (динамічний). Також визначаються мережевий та традиційний типи. Перший – із використанням прямої взаємодії із мережевими спільнотами, поширенням вірусного контенту, другий – із опосередкованою взаємодією, низькою емоційністю та негативізмом. Тут, до мережевого типу уналежнюються якраз держави із перехідними режимами (Україна, Грузія, Киргизстан). Натомість авторитарні держави залишаються більш традиційними, покладаючись на численні державні ЗМІ, штучно керовані спільноти у мережах.

Побідна типологія дозволяє прогнозувати можливий перехід з одного типу до іншого. Так, для України передбачено імовірність потрапляння до динамічно-мережевого типу через зміну репрезентації найбільш популярних політичних акторів (збалансована репрезентація поступається асиметричній). А для Білорусі – до стабільно традиційного.

Тож структура дисертації Н. О. Стеблини є логічно вмотивованою. У першому розділі запропоновано ідеальну модель на основі виокремлених складових цифрової політики. У другому розділі розробляється формалізована комп'ютерна модель. У третьому розділі детально аналізується специфіка адаптації державної політики України, Білорусі та РФ до цифровізації. А у четвертому розділі виокремлюються декілька типологій цифрової політики, а також – здійснюється прогноз для політик означених держав. Відповідно, розділи пов'язані внутрішньою логікою та послідовністю викладення. Опрацювання значної кількості наукової літератури, репрезентованої провідними закордонними та вітчизняними науковцями, дозволило обґрунтувати викладені у дисертаційному дослідженні наукові результати. Основні положення та висновки мають високий ступінь наукової новизни.

З огляду на вищезазначене, слід констатувати, що наукові результати дослідження Н. О. Стеблини можуть скласти не лише концептуально-аналітичну основу для подальшого розвитку політичної науки у її теоретичному і практичному вимірах, а й мати практичну цінність. Так, запропоновані комп'ютерні програми можуть бути використані для аналізу подій, що відбуваються у політиці колишніх радянських республік під впливом цифровізації. За запропонованим алгоритмом можливо також поповнювати розроблені словники, додаючи інші мови, окрім української, російської та білоруської.

Так, використання формального аналізу, запропонованого авторкою, дало змогу визначити наявність маніпулятивного політичного контенту на

деяких онлайн-ресурсах шляхом саме кількісного дослідження. Раніше подібні дослідження здійснювалися саме шляхом експертного аналізу.

Отже, дисертаційна робота Н. О. Стеблини відзначається високим рівнем актуальності, а її зміст свідчить про важливі наукові результати, що мають теоретичне та практичне значення.

У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційного дослідження Н. О. Стеблини, слід зазначити деякі дискусійні положення та зауваження:

1. У роботі запропоновано новий тип політичного актора – політичного цифрового суб'єкта, зауважено, що цей суб'єкт мобілізує мережі для здійснення політики. Окреслено характеристики цього суб'єкта та структуру його взаємодії із іншими цифровими політичними суб'єктами. Однак, не до кінця зрозуміло, чи можуть представники фрагментованих спільнот (мереж користувачів) сформуватися як цифрові політичні суб'єкти? У зведених таблицях зазначені популярні вітчизняні та зарубіжні політики. А, отже, виходить, що подібне формування не є можливим у цифрову добу або ж у випадку конкретних цифрових практик, які розглядаються у роботі. Тож, чи було спостережене таке перетворення зі звичайного користувача у цифрового політичного суб'єкта, що може впливати на ухвалення політичних рішень?

2. Видається, що вимірювання емоційності та негативізму здійснюється за дещо відмінною логікою. Так, для визначення політичних емоцій до уваги беруться дієслова, а для вимірювання негативізму дієслова, а також інші форми заперечень (частки, префікси та ін.). Виникає питання щодо доцільності доповнення словника емоційності, включення до нього, окрім дієслів, інших частин мови, що можуть висловлювати емоції, переживання, стани та ін.

3. Щодо офіційних цифрових політичних практик часто зауважується використання імітації політичної взаємодії. У роботі ці зауваження «розкидані» відповідно до інтерпретації динаміки показників. Доцільніше б

було оформити це у вигляді окремого параграфу в роботі, запропонувавши таким чином аналітичну матрицю для визначення імітаційності (у випадку вираження емоційності, негачії, непрямой інтертекстуальності та ін.)

4. У параграфі роботи, що присвячений прогнозуванню, вказано, що в Україні утворюються децентралізовані мережі на рівні мас-медійної практики. Але продемонстровано, що із часом інтенсивність контактів між вузлами знижується. Відповідно до цього робиться прогноз про те, що і надалі інтенсивність буде спадати. Але не зазначено, чи призведе це до функціонування в українській цифровій політиці мереж іншого типу (тобто розпорошених мереж – згідно із класифікацією, запропонованою авторкою). У такому випадку виходить, що із подальшою цифровізацією структура взаємодії цифрових політичних суб'єктів у демократичних державах буде подібною до держав із авторитарними режимами. Чи все ж таки децентралізовані мережі збережуться, за рахунок більшої активності зарубіжних цифрових гейткіперів?

5. У роботі, до прикладу у підрозділі 4.2. «Типологізація сучасної цифрової політики», авторка вживає кальки з російської мови («виразив», «повіста» тощо), що, з одного боку, засвідчує опрацювання значного масиву текстів, але з іншого акцентує увагу на важливості застосування питомих українських мовних зворотів та усталених форм.

Висловлені зауваження обумовлені безсумнівною складністю обраної теми і мають переважно дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Основні результати дисертації знайшли відображення у достатній кількості публікацій та належним чином апробовані у доповідях на наукових конференціях. Аналіз дисертаційної роботи та автореферату дозволяє зробити висновок про відповідність їхнього змісту. Дисертаційна робота аргументовано представляє інноваційний підхід автора до розв'язання проблеми цифровізації державної політики як процесу упорядкування політичного дискурсу у межах цифрової інфраструктури, що постійно

модифікується (самовдосконалюється та самооновлюється) за рахунок мережевої природи сучасних політики й суспільства. Дисертаційне дослідження містить обґрунтовані та достовірні наукові результати й відзначається самостійністю, завершеністю, оригінальністю, цілісністю, гармонійністю наукового викладу. Ідеї, наукові результати, висновки та розробки, викладені в дисертаційній роботі, отримано автором самостійно. Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності органів державної влади, політичних партіях, парламентських фракціях, освітніх та наукових закладах, під час розробки нормативно-правових документів у сфері реалізації політики інформаційної безпеки; у подальших наукових дослідженнях проблем інформаційного суспільства. Пропоноване дослідження – добра теоретична й методологічна основа для підготовки навчальних посібників, и навчальних робочих програм для закладів ЗВО, де готують фахівців з міжнародних комунікацій та політології.

Таким чином, дисертаційне дослідження Н. О. Стеблини відповідає існуючим вимогам МОН України, викладеним у п.п. 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а його авторка Н. О. Стеблина заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент
завідувач кафедри міжнародних
медіакомунікацій і комунікативних
технологій Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор політичних наук, доцент

С.І.Даниленко
С.І.Даниленко

